

УДК 364.442.24

КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Горішна Надія Мирославівна
м. Тернопіль

У статті проаналізовано роль консультування у протидії торгівлі людьми. Встановлено, що консультування є одним із пріоритетних напрямів діяльності соціальних працівників у сфері протидії торгівлі людьми. Його метою є попередження випадків торгівлі людьми, виявлення потерпілих від даного виду злочину, надання їм інформаційної допомоги у вирішенні проблем, що виникли внаслідок потрапляння у ситуацію торгівлі людьми, сприяння їх реінтеграції у соціум.

Ключові слова: консультування, торгівля людьми, потерпілі від торгівлі людьми, соціальні працівники, профілактика, ідентифікація, реабілітація.

Постановка проблеми. Останні десятиліття в Україні позначені суттєвими політичними, економічними, соціальними змінами, які вражають своєю масштабністю, драматизмом та глибиною суперечностей. Складний період реформування країни, становлення ринкових відносин супроводжується зростанням кількості злочинів, у тому числі й проти свободи особи. Одним із злочинних посягань, що грубо порушують це право, є торгівля людьми.

Торгівля людьми – це здійснювані з метою експлуата-

ції вербування, перевезення, передача, приховування чи одержання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [12]. Види експлуатації, яким можуть піддаватися потерпілі від торгівлі людьми, включають «усі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо» [8].

Сьогодні цей злочин є одним з найбільш небезпечних глобальних викликів і загроз сучасної цивілізації. Кожного року у світі жертвами торгівлі людьми стає близько 4 мільйонів людей, що приносить злочинцям біля 7 мільярдів доларів США щорічного прибутку. За розміром отримання доходів унаслідок здійснення злочинної діяльності торгівля людьми займає третє місце після торгівлі наркотиками та

зброєю [7]. Масштабність і актуальність даної проблеми зумовлена її інтернаціональністю, латентністю і прибутковістю для злочинних співтовариств.

Проблема торгівлі людьми є актуальною і для України. За оперативними даними Міністерства внутрішніх справ України, кожного року жертвами торгівлі людьми у країні стає біля двох тисяч осіб [6, с.3]. Основними чинниками, які сприяють поширенню цього виду злочину проти особистості є соціально-економічна криза, підвищення мобільності населення, трудова міграція, зростання рівня безробіття, необізнаність переважної більшості населення з правових питань, корисливості та безпринципності злочинців.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій.

Проблема торгівлі людьми привертає увагу багатьох вітчизняних учених. Зокрема, витоки поширення феномена торгівлі людьми, історію становлення та розвитку міжнародної та вітчизняної систем протидії цьому явищу досліджували В.Грохольський, Т.Бакка, К.Левченко, Н.Гусак, Л.Горват, В.Бондаровська, А.Бойко, Н.Бондаренко, В.Кипень, Т.Семигіна, О.Ємець та ін. Більшість дослідників вказують, що протидія торгівлі людьми значно ускладнюється тим фактом, що менше ніж 1 % постраждалих погоджуються свідчити під час розслідування. Це означає, що правоохоронні органи намагаються боротися з торгівлею людьми, не маючи доступу до найціннішого джерела доказів [13, с.103].

Щоб змінити цю ситуацію потрібний новий підхід з боку держави та правоохоронних органів, за якого постраждалі отримували б інформацію та можливість поновити й захистити свої права, а також самостійно приймати рішення щодо своєї участі в реабілітаційних програмах державних органів і неурядових організацій. Таким чином, ситуація, що склалася сьогодні у сфері протидії торгівлі людьми, вимагає посилення інформаційно-консультативної діяльності соціальних служб та громадських організацій, спрямованої на підвищення рівня обізнаності населення в цілому та потерпілих від торгівлі людьми зокрема з питань правової та соціальної допомоги.

Метою статті є обґрунтування ролі консультування у протидії торгівлі людьми, визначення його завдань та змісту за основними напрямками надання допомоги.

Виклад основного матеріалу. Основою правового регулювання боротьби з торгівлею людьми є Закон України «Про протидію торгівлі людьми» № 3739-17 від 20.09.2011 року. У ньому визначені основні напрями державної політики щодо подолання цього злочину: попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту; боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності; надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми [4].

Вагому роль, на нашу думку, у реалізації усіх трьох напрямів протидії торгівлі людьми відіграє консультування. В класичному розумінні, консультування — метод роботи, спрямований на розв'язання проблем клієнта шляхом надання йому підтримки та активізації його власних можливостей щодо вирішення проблем [11]. У соціальній роботі консультування розглядають як «технологію надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи малу групу з метою їх соціалізації, відновлення й оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування» [3, с.61].

Результати аналізу діяльності державних установ, соціальних служб та громадських організацій, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми, свідчать, що консультативна допомога надається за такими напрямками як превен-

тивна, оперативна та реабілітаційна діяльність. Проаналізуємо більше детально завдання та зміст консультування за вказаними напрямками щодо подолання явища торгівлі людьми.

Консультування є основним методом підвищення рівня обізнаності населення з різних аспектів проблеми торгівлі людьми. Зокрема, воно використовується для ознайомлення із сутністю поняття «торгівлі людьми», її видами; інформування про базові права людини, які здебільшого порушуються при потраплянні у ситуації, пов'язані з торгівлею людьми (право на життя, свободу та особисту недоторканість, свободу від рабства, катувань, жорстокого чи нелюдського поводження, рівність перед законом тощо); формування розуміння причин та наслідків торгівлі людьми, як для окремого індивіда, так і для суспільства загалом.

Зміст консультування з попередження торгівлі людьми включає: інформування щодо оформлення необхідних документів (закордонного паспорта, візи, проїзного документа), укладення трудового/шлюбного контракту; перевірку наявності в агента ліцензії на посередництво у працевлаштуванні за кордоном; ризики нелегального працевлаштування; надання інформації про дипломатичні представництва України за кордоном, державні та неурядові організації, куди можна звернутися за допомогою у випадку потрапляння у ситуацію торгівлі людьми; визначення існуючих ризиків та надання рекомендацій щодо їх уникнення або зниження у кожному конкретному випадку.

Інформаційно-консультативна діяльність спрямована передусім на «групи ризику» – найбільш уразливі до торгівлі людьми категорії населення: незаможні або розлучені жінки, молоді, діти, позбавлені батьківського піклування, мігрантів, осіб, які зазнали насилля, матеріально незабезпечених громадян, людей з проблемами психічного здоров'я, дискримінованих, стигматизованих осіб.

Важливою є роль консультування й у боротьбі з злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми. Першим кроком у цьому напрямі є ідентифікація постраждалих осіб, яка виступає передумовою для забезпечення їх доступу до допомоги, захисту від переслідування, покарання злочинців та забезпечення безпеки суспільства. Ідентифікація постраждалих вимагає з'ясування інформації, яка дає підстави вважати, що певна особа постраждала від торгівлі людьми. Вона не передбачає кваліфікацію злочину, і тому отримані відомості підлягають лише загальній перевірці, за ними не збирають точних доказів [1]. Про важливість і необхідність ідентифікації говориться в Доповіді Верховного Комісара ООН з прав людини «Рекомендовані принципи і керівні положення з питань про права людини і торгівлю людьми»: «Нездатність правильно виявити особу, що стала предметом торгівлі людьми, швидше за все, призведе до подальшої відмови цій особі в здійсненні її прав. Тому держави зобов'язані добиватися того, щоб така ідентифікація була можливою і здійснювалась» [2].

В Україні ідентифікація потерпілих до 20 вересня 2011 року здійснювалась правоохоронними органами та поставальниками соціальних послуг, у тому числі неурядовими організаціями. Проте особливий юридичний статус надавався на основі свідчень особи, а відповідне рішення виносило лише після порушення кримінальної справи. Якщо її не було порушено, то потерпілий від торгівлі людьми не міг отримати такого статусу. Прийняття Закону України «Про протидію торгівлі людьми» значно спростило процедуру ідентифікації потерпілих та отримання ними відповідного статусу.

Відповідно до цього Закону особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів внутрішніх справ щодо захисту прав і свобод. Особа, якій надано такий статус, має право на забезпечення особистої безпеки, безоплатне одержання інформації

щодо своїх прав та можливостей, медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги, надання тимчасового притулку, відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли, у порядку, встановленому Цивільним кодексом України, одноразової матеріальної виплати, у порядку встановленому Кабінетом Міністрів України, допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

Проте проблема полягає у тому, що потерпілі рідко звертаються за допомогою до державних структур через небажання розголосу приватних моментів їх історій бідувати, формально-бюрократичне ставлення чиновників, невіру в можливість отримання реальної допомоги та покарання злочинців, страх перед кримінальними переслідуваннями. Саме соціальні працівники, як фахівці, які щоденно спілкуються з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають найбільше можливостей для здійснення випереджувальної ідентифікації потерпілих та направилення їх для отримання допомоги.

Фахівці із соціальної роботи, які працюють в органах місцевої влади, соціальних службах та недержавних громадських організаціях не лише здійснюють ідентифікацію потерпілих, але й консультують їх щодо можливостей захисту від переслідувань злочинців, розголосу приватної інформації, звільнення від кримінальної відповідальності, реалізації їх прав та можливостей отримання допомоги з метою фізичної, психологічної та соціальної реабілітації, виплати компенсацій та відшкодувань, передбачених законодавством України тощо.

Функціональні обов'язки соціального працівника-консультанта при роботі з потерпілими внаслідок торгівлі людьми включають: обговорення проблеми, визначення шляхів її вирішення; об'єктивне інформування про проблему та існуючі і реальні шляхи її вирішення; визначення першочергових та другорядних потреб постраждалих; розробка спільно з постражданим індивідуального реінтеграційного плану; налагодження контакту з відповідними фахівцями, інституціями, організаціями; супровід постраждалого на зустрічі з організаціями з надання послуг (у разі потреби або на його прохання); надання емоційної підтримки, можливості висловитись про те, що мучить і гнітить анонімно і конфіденційно; перевірка стану справ постраждалих та прогресу у відновленні протягом проведення консультативної роботи.

Загалом консультативні сеанси відіграють роль короткострокових втручань і спрямовані на вирішенні найбільш нагальних потреб особи. Для більшості постраждалих вони допомагають визначити стратегію вирішення проблем та механізми їх подолання і стосуються таких важливих для постраждалого питань як відновлення емоційної і фізичної рівноваги та здоров'я, особистого захисту та захисту членів сім'ї від торговців людьми, співпраці з правоохоронними органами у кримінальному процесі проти торговців людьми, способів відновлення зв'язків з членами родини й повернення до громади походження і сім'ї, проблеми житла; питання коштів для забезпечення життєдіяльності. Вирішення кожного з цих питань залежить від конкретної ситуації, особливостей постраждалого, його стану та наявних ресурсів [9, с. 98].

Надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми здійснюється через Національний механізм перенаправлення, що передбачає встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та пошук органів і установ, які можуть їх задовольнити (місцева адміністрація, громадські організації, соціальні служби, служба у справах дітей, охорона здоров'я, управління освіти, центри зайнятості, управління праці, органи внутрішніх справ, служба безпеки, прикордонна служба) [10].

Заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми надають консультації з питань застосування законодавства, допомогу в оформленні документів, проводять психологічну діагностику з метою психологічної корекції, реабілітації та адаптації постраждалих осіб, представляють, у разі потреби, інтереси осіб, які постраждали від торгівлі людьми, у суді, здійснюють в межах їх компетенції інші передбачені законодавством повноваження [10].

Зазначимо, що серед усіх напрямів консультативної допомоги потерпілим, найбільш недосконалою є реабілітаційна діяльність. З цього приводу В. Кіпень зазначає, що сьогодні існує необхідність прописати у службових інструкціях працівників всіх відомств алгоритми дій по допомозі потерпілим, відпрацювати всю законодавчу та науково-методичну базу для ефективної роботи з постраждалими від торгівлі людьми. Нині реабілітаційна робота не є прямиим приписом посадових обов'язків службовців багатьох відомств. Відомчих програм по роботі з постраждалими від торгівлі людьми немає по багатьох напрямках необхідної постражданим допомоги [5, с.36]. Недосконалість системи реабілітації потерпілих суттєво ускладнює і процес їх консультування.

Проте, незважаючи на певні недоліки, консультування як метод роботи з потерпілими від торгівлі людьми, має і ряд переваг. Зокрема, воно забезпечує можливості для надання максимально повної інформації клієнту, корисної для розв'язання проблеми і прийняття рішень, глибокого дослідження проблем, потреб та ресурсів клієнта, надання йому психологічної допомоги та підтримка у реалізації вже прийнятих рішень.

Висновки. Консультування є одним із пріоритетних напрямів діяльності соціальних працівників у сфері протидії торгівлі людьми. Його метою є попередження будь-яких випадків експлуатації людини, виявлення потерпілих від даного виду злочину, надання їм інформаційної допомоги у вирішенні проблем, що виникають внаслідок потрапляння у ситуацію торгівлі людьми, сприяння їх реінтеграції у соціум.

Консультативна діяльність у сфері протидії торгівлі людьми здійснюється за такими напрямками: профілактика, оперативна допомога та реабілітація. Профілактична діяльність передбачає інформування осіб, які входять у групи ризику стати «живим товаром» про можливі ризики та способи їх уникнення. Оперативна допомога передбачає виявлення осіб, які потерпіли від торгівлі людьми і сприяння у реалізації їх основних прав. Реабілітація спрямована на відновлення їх нормального функціонування у соціумі.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та апробації методик консультування різних категорій «груп ризику» щодо потрапляння у ситуації, пов'язані з торгівлею людьми.

Література та джерела

1. Довідник з питань виявлення і надання допомоги постражданим від торгівлі людьми. – 2009–2011. – 50 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://donmolod.gov.ua/downloads/dovidnyk_torg_ludmi.pdf]. – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Доповідь Верховного Комісара ООН з прав людини Економічній і Соціальній Раді Е/2002/68/Add.1 від 20 травня 2002 «Рекомендовані принципи та керівні положення щодо питання прав людини та торгівлі людьми». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.soe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/trafficking>]. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] / Л.М.Завацька. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с.
4. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>]. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Кіпень В.П. Допомога постражданим від торгівлі людьми. Аналітичний звіт/ [За ред. Ільїної Н.]. – Донецьк: [Донецький ОЦППК],

2010. – 40 с.
6. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.А. Козак. – Харків, 2003. – 20 с. – с.3
  7. Костючек М.Ф. Торгівля дітьми як соціально-педагогічна проблема. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Palmamater.Inpu.edu.ua/.../.../10kmfysp.pd...]. – Загол. з екрану. – Мова укр.
  8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14]. – Загол. з екрану. – Мова укр.
  9. Левченко Е.Б. Система оказания помощи потерпевшим от торговли людьми в Украине: по результатам исследования / Е.Левченко, О.Калашник, И.Шваб. – К : Гос. ин-т проблем семи и молодежи, 2004. – 162 с.
  10. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783 «Про Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF]. – Загол. з екрану. – Мова укр.
  11. Проект Закону України «Про соціальну роботу». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://vk.com/doc48289503_152107523?dl=b52ff0ca8c6d80c8d4]. – Загол. з екрану. – Мова укр.
  12. Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_791]. – Загол. з екрану. – Мова укр.
  13. Холмс П. Посібник для правоохоронних органів з питань виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлю людьми / П.Холмс. – К : Тютюкін, 2009. – 510 с.

В статтє проанализирована роль консультирования в противодействии торговле людьми. Установлено, что консультирование является одним из приоритетных направлений деятельности социальных работников в сфере противодействия торговле людьми. Его целью является предупреждение торговли людьми, выявление пострадавших от данного вида преступления, предоставление им информационной помощи в решении проблем, возникших в результате попадания в ситуацию торговли людьми, содействие их реинтеграции в социум.

Ключевые слова: консультирование, торговля людьми, пострадавшие от торговли людьми, социальные работники, профилактика, идентификация, реабилитация.

The latest decade in Ukraine is marked with political, economic, social changes affected by scale, drama and depth contradictions. Advanced reformation of country is accompanied by a growing number of crimes, including against individual liberty. One of the crimes that violate this right is human trafficking. The author of the article has examined the role of counseling in combating human trafficking. It has been established that counseling is one of the priorities of social workers in the field of combating human trafficking. Its purpose is to prevent human trafficking cases, identifying victims of this type of crime, providing them with information to help you solve problems that result from falling into the situation of human trafficking, facilitating their reintegration into society. Counseling in combating human trafficking is carried out in the areas of prevention, urgent assistance and rehabilitation. Preventive activities include informing people how to eliminate the risk to become a slave. Urgent assistance involves identifying persons trafficked, and encouraging them to exercise their fundamental rights. Rehabilitation of human trafficking victims is aimed at restoring their normal functioning in society.

Key words: counseling, human trafficking, victims of trafficking, social workers, prevention, identification, rehabilitation.